

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

bingen. Zijn rubriek *Freud als Briefschrijver* gaat over de aangrijpende inhoud en de historische context van de brief die Freud begin 1939, kort voor zijn dood, vanuit zijn *neue Heimat* Londen schreef aan Margarete Stonborough-Wittgenstein, die, samen met Marie Bonaparte, een belangrijke hulp was bij zijn gedwongen vertrek uit Wenen in 1938. Het artikel wordt verluchtigd met een zwart-witproductie van het imposante portret van Margarete Stonborough, in opdracht van haar ouders geschilderd door Gustav Klimt.

In deze jubileumbundel toont het jaarboek zijn brede oriëntering in het psychoanalytische vakgebied. Naast de klinische artikelen bevat het historische, politieke en hoogstaande theoretische en kunsttheoretische beschouwingen. Voor docenten en opleiders een *must*, maar ook voor alle anderen een *versnapering* voor de geest. En in het Duits. Durft u het aan?

Literatuur

DI LORENZO, G. (2007). Damit werden wir fertig. *Die Zeit*, 62, 19 april 2007.

SWAAN, A. DE (2006). Dyscivilisatie, massale uitroeiing en de staat. In J. E. Verheugt (red.), *Psychoanalyse anno nu — Lezingencarrousel Freud-festival 2006* (p. 215-227). Assen: Van Gorcum.

Allemaal onder één dak

Bespreking van

Ross M. Skelton (red.) (2006). *The Edinburgh international encyclopaedia of psychoanalysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press. ISBN 978 0 7486 1265 9, 552 pp., £ 115,-

ERIK CEYSENS

De *Edinburgh international encyclopaedia of psychoanalysis* heeft, behalve de zetel van de uitgeverij, niet veel met Edinburgh

te maken. Ross M. Skelton, 'senior lecturer in philosophy and psychoanalysis' aan het Trinity College in Dublin is de hoofdredacteur, die een internationaal gezelschap van maar liefst dertig redacteurs voorziet. De encyclopedie bevat bijdragen van ongeveer driehonderd auteurs uit de hele wereld. De meesten zijn psychoanalytici, onder wie ook enkele grote namen, zoals Grotstein, Ogden, Stolorow, Wallerstein, Stein. Ook psychiaters, psychologen, psychotherapeuten, filosofen, geschiedkundigen en linguïsten leveren bijdragen.

In de inleiding leest men dat psychoanalyse in dit boek benaderd wordt als één grote discipline. Het boek brengt de verschillende stromingen en scholen bij elkaar en promoot een vergelijkende aanpak, met als doel de psychoanalyse te versterken in plaats van door verdeeldheid te verzwakken. Zo worden de belangrijkste concepten van verschillende stromingen en scholen besproken. Het werk van Freud, Fairbairn, Jung, Klein, Bion, Kohut, Winnicott en Lacan komt uitgebreid aan bod.

Het boek behandelt eveneens relevante begrippen uit de kinderspsychotherapie, groepspsychotherapie en psychiatrie. Ook de existentiële psychoanalyse krijgt ruim aandacht, en voor de psychoanalyse belangrijke filosofen, zoals Hegel, Heidegger, Nietzsche, Sartre en Schopenhauer, worden besproken.

Men vindt in dit boek korte biografieën van de voornaamste psychoanalytici uit het verleden, van Abraham en Adler, via Horney, Jones en Meltzer tot Tustin en Winnicott. Enkele nog levende psychoanalytici worden eveneens besproken, zoals Kernberg, Wallerstein, Stolorow en J. A. Miller. Peter Fonagy krijgt echter geen biografie, en termen als 'mentalisation' of 'reflective functioning' worden niet besproken. Allicht zijn ze nog niet 'klassiek' genoeg. Fonagy zelf levert wel enkele bijdragen en er wordt naar zijn werk verwezen onder andere bij 'borderline personality disorder', 'Bowlby, John', 'Great Britain', 'memory wars', 'outcome studies (adult)'.

Ter illustratie van de waarde van dit boek zal ik ingaan op twee behandelde domeinen: intersubjectiviteit en wetenschap. Als je zoekt onder 'intersubjective' vind je 'intersubjective analytic third', 'intersubjective theory', 'intersubjective field' en 'systems theory' (alle besproken door Stolorow), 'intersubjective (existential)' (door Roger Frie), 'intersubjective (group)' (door Nicola Diamond), 'intersubjective (Lacan)' (door Reine-Marie Bergeron) en 'intersubjectivity' (door Joseph Natterson). Bij 'intersubjective theory' staat een verwijzing naar 'contextualism' (door Stolorow). Telkens wordt ook verwezen naar de belangrijkste werken over het onderwerp.

In de rubriek 'wetenschap en psychoanalyse' vindt men drie bladzijden over 'neuro-psychoanalysis' door Allen E. Schore, een zeer lezenswaardige bijdrage over 'science and psychoanalysis' door Jorge Ahumada, een schitterend stuk over 'outcome studies (adult)' door Wallerstein en een stuk over 'outcome studies (child psychotherapy)' door Judith Throwell. Verder vond ik nog een tekst over 'classification in psychiatry' (door Cleo van Velsen) dat de problematiek van classificeren en categoriseren in de geestelijke gezondheidszorg mooi illustreert.

Origineel en interessant zijn de stukjes over de geschiedenis, evolutie en stand van zaken van de psychoanalyse in zevenenveertig landen. Voor België werd de bijdrage gemaakt door Jacques Delaunoy (Belgische Vereniging voor Psychoanalyse) en voor Nederland door Antonius Stufkens (Nederlands Psychoanalytisch Genootschap). De *Edinburgh international encyclopaedia of psychoanalysis* is bedoeld als belangrijk referentiewerk voor de theorie, de opleiding en het onderzoek op het vlak van psychoanalyse en heeft hierin ongetwijfeld zijn plaats. Anders dan in de vele gespecialiseerde woordenboeken die het werk van één auteur behandelen, vindt men hier alle relevante termen in één boek, maar wel bondig en compact beschreven. Deze encyclopedie

vervangt dus niet de bestaande woordenboeken.

Het boek is overzichtelijk ingedeeld en gemakkelijk werkbaar. De keuze van de behandelde onderwerpen is goed doordacht en de kwaliteit van de bijdragen is over het algemeen erg bevredigend. Het nadeel van zo veel verschillende auteurs is echter het onvermijdelijke niveauverschil. Storend is dat sommigen hun eigen invloed op het besproken onderwerp overschatten en hun eigen werk te zeer op de voorgrond schuiven. 'Addiction' wordt besproken door Rik Loose en Rodrigues de la Sierra. Men vindt een korte verwijzing naar Lacan, Abraham, Radó, Glover en Rosenfeld. Dan volgt een beschrijving van de eigen gezichtspunten, doch geen woord over Khantzian, Forrest, Flores of Monjaube.

Dit boek overstijgt de verschillende analytische scholen en is representatief voor de hele psychoanalyse. Zo komt men termen tegen als 'Ajase complex' of het Japanse 'amae' en kan men lezen over 'Africa and psychoanalysis'. In haar diversiteit ligt de sterkte maar ook de zwakte van deze encyclopedie. Katrien Libbrechts behandeling van 'end of analysis' is bijvoorbeeld interessant ('the moment the analysand is able to testify to his/her unconscious desire at work and has been mapped in relation to the object a') doch gebeurt enkel vanuit lacaniaans perspectief. Onder 'stages of life' bespreekt een jungiaanse psychoanalytica (Julia Jewett) Jungs stadia, maar men vindt bijvoorbeeld niets over Erikson.

Op andere plaatsen komen de verschillende visies beter tot hun recht. Bij 'structure (psychic)' vind je bijvoorbeeld zowel de egopsychologische als de lacaniaanse visie (Gerry Sullivan en Richard Tuch). Projectieve identificatie wordt opgesplitst in 'projective identification (Klein)' en 'projective identification (Bion)'. Bij 'self' vind je aparte stukjes over 'self (Fairbairn)', 'self (Jung)' en 'self (Sartre)'.

Deze encyclopedie is ongetwijfeld een gigantische inspanning geweest voor de redactie en de uitgeverij. Het resultaat is een

waardevolle toevoeging aan de literatuur over psychoanalyse. Dit boek verdient een plaats in psychologische bibliotheken en zowel psychoanalytische als psychotherapeutische opleidingscentra maar ook op het bureau van elke psychotherapeut en psychoanalyticus.

«In den beginne was het narcisme...»

Bespreking van

Leon Derckx (2006). *Wrok & begeerte — Een pastoraal-psychologisch onderzoek naar de praktijk van hoofdzonden in een cultuur van narcisme*. Budel: Uitgeverij Damon. ISBN 978 90 5573 746 8, 220 pp., € 19,90

MARC CALMEYN

«...en het narcisme is vrees geworden.»

Het onderwerp van het proefschrift *Wrok en begeerte* is origineel en boeiend. Dat waarover niet gesproken mag of kan worden maar wat wel aanwezig blijft in de westerse cultuur — hoofdzonden¹ — wordt samengebracht met dat waarover de hedendaagse mens als het ware voortdurend spreekt — narcisme — en het intrinsieke verband ertussen wordt doorgelicht.

In het eerste deel bakent theoloog Leon Derckx de twee hoofdthema's theoretisch af.

Narcisme wil hij vanuit een niet-pathologische visie verhelderen, vooral aan de hand van het werk van Kernberg en Kohut. De narcistische reactie op het niet kunnen omgaan met tekort, toont zich in de *schaamte*.² De westerse mens schaamt zich liever dan zich schuldig te voelen. Dit wordt verduidelijkt door het uitdiepen van het tweede hoofdonderwerp, namelijk hoofdzonde, aan de hand van het werk van Donald

Capps.³ Vanuit psychologisch en theologisch onderzoek vraagt deze laatste zich af «in hoeverre hoofdzonden kunnen worden beschouwd als oeroude uitdrukkingen van psychologisch onbehagen en (meer in het bijzonder) van narcistisch lijden» (p. 29). Het tweede deel van het boek wordt gevormd door de uitwerking van eigen onderzoek (methode, meetinstrumenten, databewerking, analyse van correlaties). Het «hart van de studie» (p. 104) is de toetsing van Capps' conceptuele model op empirische evidentie.⁴ Capps stelt dat varianten van zondigheid niet zozeer verklaard worden door indicatoren van welzijn (bv. levensvreedenheid) als wel door (dimensies van) narcisme. Derckx' onderzoek bevestigt deze stelling inderdaad. Zo kunnen de typische «zonden van het narcisme» (p. 114), melancholie, hoogmoed, woede en afgunst, bepaald worden.

In het volgende deel wil Derckx vanuit het onderzoek reflecteren over de huidige pastorale omgang met hoofdzonden. Al bij al is er een belangrijke verschuiving merkbaar: waar «hoofdzonde» vroeger met schuld werd verbonden (als fout tegenover een morele autoriteit) is deze nu in tijden van secularisering getekend en geketend door schaamte! Voor de pastor betekent dit concreet een herwaardering van twee traditionele werkwijzen.

Ten eerste worden Bijbelverhalen niet langer onder de noemer van schuld aangevend maar vanuit het perspectief van de schaamte. De gebroken existentie van de mens, de dynamiek van het narcisme, de ommekeer door schaamte, het paradijsverhaal, het verhaal van Jona en talloze andere beschrijvingen gaan door merg en been. Ten tweede is er het biechtritueel. De thema's schuld en boete raken de hedendaagse narcistische mens niet in het hart (en kunnen bijgevolg niet leiden tot een echte ommekeer). Maar het brengen van verhalen kan leiden tot een eigen biografische ordening. Hierdoor kan de eigen tragiek (h)erkend worden, de zondige vluchtwegen in kaart gebracht en kan een aanzet tot ech-